

OSJEČKI KAZALIŠNI ŽIVOT U VRIJEME PRVOGA SVJETSKOG RATA

Trojan, Ivan

Source / Izvornik: Dani Hvarškoga kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 2015, 41, 383 - 396

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:060536>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-06-08**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

OSJEČKI KAZALIŠNI ŽIVOT U VRIJEME PRVOGA SVJETSKOG RATA

Ivan Trojan

I.

Osijek je do konca 19. stoljeća izrastao u moderan srednjoeuropski grad, jedan od najvećih i industrijski najrazvijenijih u Hrvatskoj u kojem je po popisu stanovništva iz 1900. godine živjelo 12.039 Nijemaca, a samo 6.458 Hrvata. Prvi popis stanovništva Osijeka u novostvorenoj državi SHS iz 1921. godine donosi podatak o 10.010 Nijemaca što čini 31,5 posto od ukupnog broja stanovništva. Uz to, i ne samo zbog germanizatorske politike austrijske carevine, već i zbog praktičnih potreba svakodnevne i poslovne komunikacije, ali i odslikavanja višeg društvenog statusa, njemački je jezik bio nezaobilazno sredstvo uzajamnog povezivanja različitih narodnosti zastupljenih u Osijeku – Hrvata, Srba, Mađara, Čeha, Slovenaca, Talijana, Slovaka, Poljaka, Bugara i drugih. Germanska supremacija vrlo jasno je vidljiva u gospodarskom, političkom i kulturnom životu Osijeka. Primjerice, dok se sve do 1905. godine i izgradnje željezničkih prometnica prema Vrpolju, odnosno 1910. godine prema Vinkovcima, do Zagreba moralo putovati preko Dombovara, Kapošvara i Zakanja – parobrodska

linija za Peštu i Beč funkcionira već dulje vrijeme, a od 1869. i željeznička izravna povezanost s Ugarskom, što je, baš kao i izgradnja prve tvrde ceste preko baranjskih močvara, otvaralo puteve Osječanima prema Srednjoj i Zapadnoj Europi.¹

Perifernost u odnosu na maticu zemlju s jedne strane i većinsko njemačko stanovništvo u Osijeku uzrokuju sve do posljednjeg desetljeća 19. stoljeća stanje političke letargije, političkog poltronstva i indiferentnosti prema hrvatskom nacionalnom pokretu. Bogati i poduzetni građani, većinom nehrvatskog porijekla, politička opredjeljenja iskazuju u lojalnosti prema caru i vojsci, ili pak kasnije i prema mađarskoj upravi. Osijek do početka 20. stoljeća neskriveno izražava njemački kulturni identitet i pripadnost srednjoeuropskom sociokulturnom krugu. Iz tih razloga razumljivi su i zakašnjeli odjeci ilirskog pokreta čije će parole tek početkom 20. stoljeća naići na plodno tlo u Osijeku i u mnogome su slabijeg intenziteta no što je to bio slučaj u Zagrebu. Vlado Obad zapisat će u knjizi *Slavonska književnost na njemačkom jeziku* iz 1989. godine: »[...] moramo zaključiti da je Osijek u više od 200 godina svoje povijesti više odavao njemački negoli hrvatski kulturni identitet, da je više pripadao srednjoeuropskom kulturnom krugu negoli balkanskoj provinciji.«²

»Essegg als deutsche Theaterstadt« naslov je članka Aloisa Pleina objavljenog u Osijeku 1942. godine, a u njemu se iznosi teza o Osijeku kao najstarijem njemačkom kazališnom gradu na jugoistoku tijekom cjelokupnog 18. i 19. stoljeća.³ Ta nekoliko puta u suvremenoj hrvatskoj historiografiji tumačena kao proizvoljna i tendenciozna misao, izrečena od pripadnika nacionalistički usmjerene njemačke etničke zajednice u Osijeku

---

¹ Usp. Vlado Obad, *Slavonska književnost na njemačkom jeziku*, IC Revija, Osijek, 1989., str. 5-17.

² Ibid., str. 8.

³ Alois Plein, »Essegg als deutsche Theaterstadt«, u: *Das deutsche Theater in der königlichen Freistadt Essegg 1776-1907*, Mapped 1, Osijek, 1942.

u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, ne čini se toliko neutemeljena ako imamo u vidu sljedeće činjenice:

1. Naznake o nazočnosti profesionalnih putujućih njemačkih kazališnih družina u Osijeku prate se sve od prve polovice 18. stoljeća. Naime, nakon dovršenja osječke Tvrđe 1719. godine kao važnog središta austrijskog garnizona, za vojnicima u grad uskoro pristižu i putujući glumci održavajući predstave unutar prostora Generalatske vojarnice. Kazalište osnovano, opremljeno i održavano od austrijskih vojnih vlasti smješteno je u jednom dvorišnom krilu na prvom katu Generalata – barokne palače koja dominira Weinplatzom, glavnim tvrđavskim trgom.
2. To kazalište, poznato kao Offiziers-Theater, Generalathaus-Theater ili pak Esseker-Theater, nije prestalo s radom ni u trenutku utemeljenja gornjogradskog Dioničarskog kazališta slobodnog i kraljevskog grada Osijeka (Aktien-Theater in Esseg ili Theater in der Oberstadt-Esseg koje je 31. prosinca 1866. uz svečani program smješteno u zgradu Društva gornjogradskog kasina i kazališta gdje je od prosinca 1907. godine do danas smješteno Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku.
3. Uz spomenute dvije osječke scene sve do konca 19. stoljeća povremeno su predstave na njemačkom jeziku davane i u Donjem gradu, a osječki dnevници na njemačkom jeziku u posljednjih tridesetak godina 19. stoljeća, *Die Drau* i *Slavonische Presse*, redovito su izvještavali i o nastupu amatera na različitim lokacijama koje su sačinjavale različite društvene skupine: austrijski oficiri, omladina iz uglednih osječkih građanskih obitelji ili pak predstavnici aristokracije gdje bi cjelokupni utržak prikupljen od prodanih ulaznica odlazio u dobrotvorne svrhe.⁴ Time se usputno demonstrira kako

---

⁴ Usp. Tomo Matic, »Kazalište u starom Osijeku«, *Građa za povijest hrvatske književnosti*, K. 13, p. 98, Zagreb, 1938.; Josip Bösendorfer, »Glumci na

uslijed dugogodišnje aktivne nazočnosti njemačkog kazališta u Osijeku, građani Osijeka liberalno gledaju na glumačku branšu ne držeći je za moralno upitnu i skitničku.

II.

Postavlja se pitanje može li se u takvu okruženju tražiti sadržajna i inspirativna podloga za izrastanje i obogaćivanje nacionalne hrvatske kulture na kraju 19. i početku 20. stoljeća. Preciznije, možemo li dugogodišnju suživljenost teatra na njemačkom jeziku s Osijekom promatrati ne samo kao *tuđinski element, instrument germanizacije* koji je u određenom vremenu izvršio kulturnu misiju na stranom, no svima razumljivom jeziku, već i kao organ koji je oformio kazališnu publiku, približio je i zbližio s teatrom i stvorio od nje aktivnog kritičkog sudionika,⁵ koji je otvorio kazališnim djelatnicima mogućnost izobrazbe u kojem od kulturnih centara Monarhije te uz to osječkom hrvatskom kazalištu ponudio i pojedine glumce i redatelje, glumačke uzore i dramske pisce, ali i financijsku pomoć i kazališne prostore što je u konačnici moglo rezultirati ubrzavanjem procesa osnivanja i etabliranja drugog stalnog hrvatskog glumišta u Hrvatskoj.

---

njemačkom kazalištu u Osijeku«, *Osječki zbornik I. i II.*, Osijek, 1948.; Kamilo Firinger, »Prvih 85 godina osječkog kazališta«, *Spomen knjiga o pedesetoj godišnjici Narodnog kazališta u Osijeku*, Osijek, 1957.; Dragan Mucić, »Kazališni prostori u Osijeku od 1735. do 1975.«, *Četvrti znanstveni sabor Slavonije i Baranje*, sv. I., Osijek, 1984.

⁵ Usp. Gordana Gojković, »Iz povijesti glazbenog teatra u Osijeku (1825.-1907.)«, u: *Krležini dani u Osijeku 1996. Osijek i Slavonija – Hrvatska dramska književnost i kazalište*, HNK Osijek, Pedagoški fakultet Osijek, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU, Osijek – Zagreb, 1997., str. 72-78.

Istražujem u kolikoj je mjeri austrijska kulturno-obrazovna sredina i političko okružje te kazalište na njemačkom jeziku u Osijeku utjecalo na infrastrukturu i programsku shemu hrvatskoga kazališta u Osijeku prije i u vrijeme Prvoga svjetskog rata iako će to kazalište skončati u Osijeku sa svojim gotovo dvostoljetnim djelovanjem već pri početku Velikog rata. Promatra se u istom periodu interakcija između Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku i njegova okruženja, modeli međusobnog uvjetovanja, status osječkoga kazališta u socijalnom okružju i društva u osječkom kazalištu, kao i odnose između kazališta i politike kako bi se pokušalo nadograditi kazališno-povijesnu obradu jednog segmenta dugovječne povijesti Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku o kojem su u velikom dijelu precizno i uvjerljivo pisali u novije doba Nikola Batušić, Antonija Bogner Šaban, Stanislav Marijanović, Vlado Obad, Branko Mešeg, Dragan Mucić, Gordana Gojković, a prije njih i Ivan Flod, Kamilo Firinger, Tomo Matić i Josip Bösendorfer.

Odgovarajući na taj upit, usredotočit ćemo se na život Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku tijekom Prvoga svjetskog rata, u godinama presudnim za opstanak Austro-Ugarske Monarhije, i to od osme kazališne sezone, 1914./15., pa sve do poratne dvanaeste sezone tijekom koje osječko kazalište ulazi u jednu od većih kriza u svojoj više od stoljetnoj povijesti. Istodobno valja upozoriti da se uslijed društveno-povijesnih okolnosti u gradu na Dravi s početka 20. stoljeća naziru dva suprotstavljena stajališta: ideološki uvjetovano ustrajno odbijanje izravnih utjecaja njemačke dramatike i utjecaja dvostoljetnog njemačkog kazališta u Osijeku pri utemeljenju druge hrvatske kazališne kuće kao i njezinom razvitku te priznavanje uzora germanskog podrijetla. Na trenutke redukcionistički stav konačno formiranog, osviještenoga hrvatskog građanstva prema dramatici njemačkoga govornog područja i ignoriranje djelovanja kazališta u Osijeku na njemačkom jeziku rezultat je postupnog etabliranja nacionalne kulture u okviru političke borbe za integracijom nacije, u kojem se nacionalna

kultura opire svom »sociokulturnom polju«, srednjoeuropskom kontekstu.⁶ Tako u članku osječkog istraživača kazališnog života Dragana Mucića, pri opisu prvog razdoblja života osječkoga Hrvatskog narodnog kazališta, možemo pročitati ovo: »Velikom i vrlo uspješnom proljetnom turnejom 1913. godine na širokom prostoru gradova Hrvatske i Bosne završeno je, a i zaokruženo, prvo razdoblje života drugoga hrvatskoga glumišta u Osijeku. Ono je opravdalo svoje postojanje i djelovanje, potvrdilo solidnu umjetničku vrijednost i dokazalo da je i u tadašnjim teškim uvjetima tuđinske dominacije, kulturne i političke, kazalište najuspješnije sredstvo djelovanja u ostvarivanju ne samo kulturnih već i političko-nacionalnih ciljeva.«⁷

Slijedi time Mucić sud Radoslava Bačića iz 1927. godine koji obilježava začetne godine hrvatskog kazališta u Osijeku, koji glasi: »Kazalište je odigralo važnu ulogu u buđenju narodne svijesti i jačanju našega jezika u gradu, čuvalo je našu individualnost i hrvatski karakter grada za tjeskobnog vremena rata kada je austrijsko-madžarski militarizam prigušivao svaki glasnjiji odjek nacionalnih osjećaja.«⁸

No, je li ta tvrdnja u cijelosti točna?

---

⁶ Vidi i: Milka Car, *Odrizi i sjene. Njemački dramski repertoar u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu do 1939. godine*, Leykam international d.o.o., Zagreb, 2011.

⁷ Dragan Mucić, *Prvih četrdeset godina. Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku 1907.-1941.*, Matica hrvatska Osijek, Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek, 2010.

⁸ Radoslav Bačić, »Povodom dvadeset-godišnjice Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku«, u: *Dvadeset godina Narodnog kazališta u Osijeku 1907.-1927.*, Narodno kazalište u Osijeku, Osijek, 1927.

III.

Predratna, sedma kazališna sezona hrvatskog kazališta u Osijeku protječe u znaku krize dramskog ansambla koja se uvelike odrazila na kvalitetu izvedbe dramskog repertoara. Uzrok je bio u odlasku intendanta Mihajla Markovića na dužnost ravnatelja Narodnog kazališta za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevo. On sa sobom odvodi nekolicinu ponajboljih dramskih glumaca predvođenih Zlatom i Stjepanom Lyankom. Marković će nadalje, pokušavajući stvoriti temelje za djelotvoran rad novoutemeljenog kazališta u Sarajevu, pokušati pridobiti i nekolicinu drugih članova dramskog, ali i opernog osječkog ansambla, obećavajući im veće honorare i to prigodom gostovanja osječkog Hrvatskog narodnog kazališta u Dubrovniku. Rezultiralo je to otkazivanjem dogovorenog gostovanja osječkog kazališta u Sarajevu gdje su glumci trebali nastupati sredinom lipnja 1914. godine, netom prije sarajevskog atentata. Također ne treba smetnuti s uma niti odlazak Viktora Becka na kazališne studije u Beč u jeku prijevora dramskih glumaca s upravom kazališta koji će rezultirati suspenzijom cjelokupnog ansambla na mjesec dana od 15. veljače 1914. godine. Principov atentat na austrougarskoga prijestolonasljednika, nadvojvodu Franju Ferdinanda u Sarajevu 28. lipnja 1914. zatječe kazališni ansambl na gostovanju u Brodu na Savi iz kojeg će se, nakon odigrane tek jedne predstave, vratiti u matični grad.

»U dramskoj družini ima se uvesti bezuslovno disciplina, turbulentne elemente odstraniti i svi bez iznimke valja da se pokore odredbama upravitelja i glavnog redatelja[...] Hrvatsko kazalište osječko, podignuto tolikim žrtvama, ne će nam nitko razoriti, a pogotovo ne će njima zavladata glumačka samovolja ma s čije strane.«⁹ Vapaj je to nepotpisanog novinara *Narodne obrane* pri kraju osme kazališne sezone u Osijeku. Na samom početku sezone, u predvečerje Velikog rata, osječki kazališni

---

⁹ *Narodna obrana*, br. 87, 17. travnja 1915.

odbor pokušava osnažiti i disciplinirati ansamble, postavljajući na mjesto intendanta osječkog kazališta Leona Dragutinovića. Istovremeno je za kapelnika postavljen Josip Canić, a za redatelje povratnik s kratkotrajnog kazališnog studija u Beču Viktor Beck i Mihajlo Milovanović. Bojazan o negativnom utjecaju ratnih zbivanja i gašenju hrvatskoga kazališnog života u Osijeku nazočna je gotovo svakodnevno na stranicama *Narodne obrane* u kojima se apelira na osječko građanstvo da financijski podrži kazalište. Uvidom u repertoar doznajemo kako od ukupno trideset i sedam dramskih noviteta i osamnaest obnovljenih komada u osmoj sezoni, svega nekoliko dramskih tekstova potpisuju hrvatski dramski pisci. Igrane su Tucićeve drame *Golgota*¹⁰ i *Truli dom*¹¹, Tomićev pučki igrokaz *Barun Franjo Trenk*¹² i Petrovićeva tetralogija *Suza*.¹³ Prevladavaju lake komedije, vesele igre, lakrdije i pučki igrokazi većinom nastali na njemačkom i, u mnogo manjoj mjeri, mađarskom govornom području koji su znali u prethodnim sezonama napuniti gledalište. Igrani su Jenő Heltai, Bernhard Buchbinder, Ludvig Huna, August Neidhart, Rudolf Lothar i Leopold Lipschütz, Julius Horst, Hermann Sudermann, Franz Schöthan i Gustav Kadelburg, Franz i Paul Schönthan, Gábor Drégely, Karl Laufs i Wilhelm Jacoby, Franz Arnold i Ernst Bach, Oskar Blumenthal i Gustav Kadelburg, Felix Salten, Felix Dörmann, Karl August Görner, Kurt Kraatz, Ludvig Krenn i Karl Lindau i drugi. S obzirom na političke prilike i ratno stanje, intrigantna je pojava nemalog broja komada u izvorniku napisanih na francuskom jeziku na osječkoj pozornici: vesela igra *Na svadbenom putovanju* Charlesa-Mauricea Hennequina, dramatizacija romana Julesa Verna *Djeca kapetana Granta*, vesela igra *Dobri prijatelji* Victoriena Sardoua, šala s pjevanjem *Pričuvnikova ženidba* Henri-Alfreda Durua i Henri-Charlesa Chivota,

---

¹⁰ Premijera 1. studenoga 1914. u režiji Leona Dragutinovića.

¹¹ Premijera 17. ožujka 1915. u režiji Viktora Beka.

¹² Premijera 1. listopada 1914. u režiji Mihajla Milovanovića. Dirigent Josip Canić.

¹³ Premijera 17. veljače 1915. u režiji Mihajla Milovanovića.

igrokaz *Dama s kamelijama* Alexandrea Dumasa, Ohnetov igrokaz *Vlasnik talionica*, drama *Gola žena* Henryja Bataillea, glazbena drama *Stari kapral* Philippea Dumanoira i Adolphea D'Enneryja, romantična gluma *Dvije Sirote* D'Enneryja i Eugènea Cormona, vesala igra *Domišljati Anatol* Charlesa-Mauricea Hennequina i Georgesa Duvala, Hennequinova i Veberova lakrdija *Ima li što za carinu?* te Saint-Georgesova i Bayardova slika iz vojničkog života *Kći pukovnije*. Redatelji komedija navedenih autora uglavnom su intendant Dragutinović i Viktor Beck, koji se iz Beča u Osijek očigledno vratio i s ponekom repertoarnom bilješkama. Istovremeno opereta obnavlja samo jedan komad, Audranovu *Lutku*. Promotivši taj pragmatični dramski repertoar, zaključiti nam je kako se vodstvo kazališta, pokazujući svojevrzni eskapizam u odnosu na suvremenu političko-gospodarsku zbilju, obraća širem sloju publike lišene tradicionalne izobrazbe, a gladne zabave. Inscenacije klasika ili eksperimentiranje sa suvremenom dramatikom izrazito je rijetko uslijed malog broja gledatelja koji s obzirom na razinu osviještenosti žele i mogu sudjelovati u takvom kazališnom činu.

U svrhu očuvanja glazbenog kazališta u Osijeku za novog kapelnika je pri početku 1915. godine doveden slovenski zbarski dirigent Mirko Polić, obrazovan na Conservatorio Verdi u Trstu, koji već u prvoj svojoj sezoni u Osijeku priprema osam operetnih premijera i jednu obnovu. Njegov dolazak najavljuje svjetlije trenutke osječkoga glazbenog kazališta. Drama dobiva pozitivan impuls povratkom Zore Vuksan Barlović u Osijek te dolaskom Joze Ivakića na mjesto ravnatelja Drame. Ivakića ćemo do 1917. godine pratiti unutar osječkog kazališta i kao dramaturga, jezičnog savjetnika, redatelja i dramskog pisca kojemu su pojedine drame praižvedene upravo u osječkom kazalištu. Podizanje estetske razine dramskih izvedaba njegovim dolaskom na mjesto ravnatelja Drame zamjećuje i mađaronski osječki dnevnik *Die Drau*, koji je često u sukobu s temeljnom tendencijom osječkoga hrvatskog kazališta za uspostavom uvjerljivog patriotskog kulturnog instituta, ustanove određene pedagoško-nacionalnom funkcijom.

Zora Vuksan isprva pohađa satove glume kod Andrije Fijana te uz povoljne kritike debitira u Zagrebu 1910. kao Shakespeareova Julija. Sljedeće godine nastavlja obrazovanje u Beču, dolazeći u dodir s književnim i kazališnim strujanjima u središtima njemačke moderne. Potom je dvije sezone angažirana kao glumica u Osijeku, gdje se kazališni ansambl tek stvarao, nastupajući u raznolikom repertoaru kao Klarica u Sudermannovoj *Propasti Sodome*, Shakespeareova Julija, Tomičeva Anica u *Pastorku*, Glumica u Molnárovim *Gardistima* i Bela u *Gostima* S. Przybyszewskoga. Ponovno odlazi u inozemstvo, u Berlinu prati rad Maxa Reinhardta, o čemu piše tadašnjem intendantu Tresčecu, iskazujući želju za redateljskim radom u Zagrebu i suradnjom s Ivom Raićem, te putuje Europom. Međutim, zagrebačka kazališna uprava pokazuje donekle zanimanje samo za njezine glumačke nastupe, koje kritika pretjerano ne hvali, pa Zora Vuksan 1915. godine počinje glumiti u osječkom kazalištu, a iste godine režira i komad L. Felda *U službi domovine*, što je, ako se izuzmu režije slovenske kazališne umjetnice Sofije Borštnik u Osijeku, prva hrvatska profesionalna režija koju je potpisala žena. Iste godine režira i prvu operu, *Manon* Julesa Masseneta te Hauptmannovo *Utopljeno zvono*.¹⁴

Pred početak desete sezone hrvatskog kazališta u Osijeku, 1916./17., iz Beča pristizu sto dvadeset i četiri nova kostima za opere *Trubadur*, *Carmen*, *Toscu* i *Nikolu Šubića Zrinjskoga*. Iz Beča stižu i nove scenske dekoracije te su djelomično obnovljeni kazališna pozornica i rasvjeta. Zahvaljujući odobrenoj vladinoj subvenciji u iznosu od 50.000 kruna pred jedanaestu kazališnu sezonu u kojoj se ima proslaviti desetogodišnje postojanje Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku, modernizira se osječka pozornica: izrađuje se kružni horizont, priskrbljuju se nove kulise, proširuje se orkestralni prostor ispod prednjeg dijela pozornice te se popravljaju rasvjeta. Subvencija, unatoč ratnim zbivanjima i veoma teškoj gospodarskoj

---

¹⁴ Usp. Lucija Ljubić, *Hrvatske glumice u hrvatskom kazalištu. Kazališne i društvene uloge* (doktorska disertacija), Zagreb, Filozofski fakultet, 04. XI. 2009.

situaciji, redovito puni blagajnu Hrvatskog narodnog kazališta tijekom čitavog rata.

Znakovito je da će već u drugoj polovici sljedeće sezone, koja je započela u znaku raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Države SHS, pod pritiskom financijskih problema, Hrvatsko kazališno društvo biti raspušteno. Naime, prva poratna godina u novostvorenoj državi postaje za osječko kazalište teža od svih ratnih godina. Kazalište je ostalo bez vladinih dotacija koje su tijekom svih ratnih godina redovito stizale, osiguravajući kontinuiranu djelatnost i stabilan ansambl. Hrvatsko narodno kazalište konačno odlazi u privatni zakup redatelja zagrebačkog kazališta Đure Prejca i osječkog veletrgovca Steve Kovjanića.¹⁵

Izrečeno pokazuje povremenu otvorenost, pa čak i potporu vladajućih struktura unutar dualne Monarhije prema drugom hrvatskom nacionalnom glumištu. U ratnom razdoblju na osječkoj sceni najzastupljeniji na repertoaru od cjelokupne strane, ali i domaće dramatike, upravo su komadi s njemačkog govornog područja. Iako je s nekoliko primjera istaknuta opozicija kazališnog vodstva i svjetonazorski bliskog mu tiskanog medija u Osijeku prema njemačkom jeziku, lako je uočljiva i neosporna oslo-njenost osječkog kazališta na dramske i organizacijske modele njemačkog govornog područja. Beč je sa svojom razvijenom kazališnom kulturom, ne samo za Zagreb, već i za Osijek, bio prvi izvor u recepciji kazališnih strujanja što je ponajbolje vidljivo u relativnoj sinkroniziranosti bečkoga, zagrebačkog i osječkog repertoara tijekom Prvoga svjetskog rata. Austrijske kazališno-obrazovne ustanove otvorene su za hrvatske kazališne djelatnike te je čest slučaj odlaska stručnog kazališnog osoblja iz Osijeka onamo na usavršavanje. U promatranom periodu uzori glumcima i glumicama koji sačinjavaju osječki kazališni ansambl ponajprije su njihovi kolege s njemačkoga govornog područja. Iz glavnog grada Monarhije u

---

¹⁵ Usp.: Dragan Mucić, *Prvih četrdeset godina. Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku 1907.-1941.*, Matica hrvatska Osijek, Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek, 2010., str. 183-208.

osječki HNK stiže pomoć pri obnovi kazališta, modernizaciji pozornice. Subvencija je redovita i omogućuje nesmetani rad kazališta na hrvatskom jeziku unatoč ratnim zahtjevnostima. Zamjetne su potpora i otvorenost austrijske političke i kulturne sredine prema osječkom hrvatskom glumištu, dvostoljetna tradicija njemačkog kazališta u Osijeku pripremila je i usmjerila u infrastrukturnom, organizacijskom i programskom smislu utemeljenje i period etabliranja Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku te se možemo složiti s osječkim germanistom Vladom Obadom i pronaći nove argumente za potvrdu njegove teze:

»Da nije bilo 200-godišnje tradicije njemačkog teatra, a to znači – odnjegovane publike, glumačkih snaga i kazališnih prostora, teško da bi u Osijeku već 1907. došlo do osnivanja Hrvatskog narodnog kazališta, kao drugog stalnog glumišta u Hrvatskoj.«¹⁶

---

¹⁶ Vlado Obad, *Slavonska književnost na njemačkom jeziku*, IC Revija, Osijek, 1989., str. 11.

LITERATURA

- Bačić, Radoslav: »Povodom dvadeset-godišnjice Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku«, u: *Dvadeset godina Narodnog kazališta u Osijeku 1907. – 1927.*, Narodno kazalište u Osijeku, Osijek, 1927.
- Bogner-Šaban, Antonija: *Kazališni Osijek*, AGM – Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, Zagreb – Osijek, 1997.
- Bösendorfer, Josip: »Glumci na njemačkom kazalištu u Osijeku«, *Osječki zbornik I. i II.*, Osijek, 1948.
- Car, Milka: *Odrazi i sjene. Njemački dramski repertoar u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu do 1939. godine*, Leykam international d.o.o., Zagreb, 2011.
- Firinger, Kamilo: »Prvih 85 godina osječkog kazališta«, *Spomen knjiga o pedesetogodišnjici Narodnog kazališta u Osijeku*, Osijek, 1957.
- Gojković, Gordana: »Iz povijesti glazbenog teatra u Osijeku (1825. – 1907.)«, u: *Krležini dani u Osijeku 1996. Osijek i Slavonija – Hrvatska dramska književnost i kazalište*, HNK Osijek, Pedagoški fakultet Osijek, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU, Osijek – Zagreb, 1997., str. 72-78.
- Hećimović, Branko (ur.): *Repertoar hrvatskih kazališta (1840-1860-1980). Knjiga prva*, Globus – JAZU, Zagreb, 1990.
- Ljubić, Lucija: *Hrvatske glumice u hrvatskom kazalištu. Kazališne i društvene uloge* (doktorska disertacija), Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 04. XI. 2009.
- Martinčić, Julije (ur.): *Povijest Osijeka*, Zavod za znanstveni rad HAZU – Gradsko poglavarstvo Osijek – Školska knjiga, Zagreb – Osijek, 1994. – 1996.
- Matić, Tomo: »Kazalište u starom Osijeku«, *Građa za povijest hrvatske književnosti*, K. 13, p. 98, Zagreb, 1938.
- Mučić, Dragan: »Kazališni prostori u Osijeku od 1735. do 1975.«, *Četvrti znanstveni sabor Slavonije i Baranje*, sv. I., Osijek, 1984.
- Mučić, Dragan: *Prvih četrdeset godina. Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku 1907. – 1941.*, Matica hrvatska Osijek, Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek, 2010.
- Obad, Vlado: *Slavonska književnost na njemačkom jeziku*, IC Revija, Osijek, 1989.

Plein, Alois: »Esseg als deutsche Theaterstadt«, u: *Das deutsche Theater in der königlichen Freistadt Esseg 1776-1907: Mappe 1*, Osijek, 1942.

OSIJEK'S THEATER LIFE AT THE TIME OF THE WORLD WAR I

Abstract

This article explores the way in which Osijek's theater interacted with its environment during the time of the First World War, models of mutual conditioning, the status of Osijek's theater within its microcosm, the society in Osijek's theater, and the relationship between theater and patron as well as theater and politics, so as to flesh out a less-known section of the long history of the Croatian National Theater in Osijek.